

LEGENDER OCH RITER

Från guanchetiden finns en hel del legender nedtecknade av spanjorer efter den spanska erövringen av Teneriffa. Dessa legender ger upplysning om guanchernas religion och historia och de finns återberättade i olika böcker.

Av de legender som vi valt ut skildras en skapelseberättelse som i hög grad liknar den som finns i Bibeln (1 Mosebok).

En annan legend berättar om det godas kamp mot det onda. Möten uppstod mellan guancher och spanjorer, därom vittnar legenden ”Mötet mellan Dácil och kapten Castillo”.

Beträffande riter har vi valt ut tre stycken, som är centrala för människan, nämligen födelse/dop, äktenskap och död/balsamering.

Guancherna

De hade vanligtvis allt: ädelmod och stolthet, mod, kraft, lättsinne och passion.

Deras jättelika kroppar var välformade, deras ansikten var glada, harmoniska och också allvarliga.

De ägde skarpt förstånd och var minnesgod.

De uppträdde behagligt, ädelt och hederligt.

De var dessutom upptända av kärlek till sitt fosterland och av iver att tjäna det.

Fritt översatt efter en beskrivning av guancherna gjord av poeten Antonio de Viana (1578-1650) i *Sång nr 1* av hans ”De lyckliga öarnas forntid”.

Människans skapelse

Guanchernas stora gud var Achamán. Han fanns i begynnelsen, han var evig och mäktig. Före honom var öde och tomt. Havet speglade inte himlen och ljuset saknade färger. Allt skapat hade Achamán att tacka för sin tillblivelse. Han skapade jorden och vattnet, elden och luften samt allt liv som rymdes på jorden, i vattnet och i luften. Achamán bodde i himlen. Det hände att han besökte någon bergstopp för att beskåda det som han hade åstadkommit.

En dag, när Achamán befann sig uppe på toppen av ”Echeyde” för att njuta av den vackra utsikten, beslöt han sig för att skapa människan. Han ville att hon skulle beundra allt det vackra, bruka jorden och för all framtid bevara det han hade skapat.

Achamán blandade jord och vatten och ur denna lera formade han ett antal människor. Han placerade dem på jorden för att de skulle leva där och de fick den boskap de behövde.

Människorna dyrkade Achamán och gav honom många namn, till exempel, ”Den upphöjde” och ”Den store”.

När människorna lärde sig dygnets och årstidernas växlingar, skapade Achamán fler människor, men dessa fick ingen boskap. När de frågade Achamán ”Varför?”, svarade han: ”Tjäna de andra och de skall ge er att äta.” Så uppstod skillnaden mellan hög och låg.

Guayota

Luften var tung og kvelende varm og de svarte skyene og tumlet seg vilt rundt hverandre. Også havet veltet seg heftig frem og tilbake, og slo hardt mot klippene. Dyrene snuste forskremt og med ville øyne ut i lufta, og når edderkopper og andre småkryp kom fram fra skjulestedene og angrep seg selv og andre, da visste man at Guayota var tilstede. Så kom han tilsyne og tok solen med seg og det ble mørkt selv om det ennå var dag. Guanchene bønnfalt Achaman, ropte på ham med mange navn, og ba ham om at han måtte gi dem lyset tilbake. De ba så ydmykt og brennende at Achaman hørte bønnene og gjorde seg klar til å forsvare dem.

Guayota, med solen som fange hadde skjult seg inne i Echeide, og dit dro Achaman for å lete etter dem. Da han fant dem skalv jorden og åpnet seg med voldsomme tordenskrall og dype drønn og folk på alle øyene ble vettskremte.

Sånn begynte kampen mellom Guayota og Achaman. I fra Echeides krater spydde Guayota ut røyk og kastet ut store brennende steinblokker, smågrus, glødende størknende masse, og sendte ut lange tunger av flytende ild, bekker av slagg, svovel og aske. Med et regn av glødende stein forsøkte han å få Achaman til å gi opp. Alt forandret seg i en kokende heksegryte som fremkalte stor redsel hos mennesker og dyr. Guayota fortsatte å spy ut ild som fra et uhyre stort bål, til omsider Achaman klarte å beseire ham.

Som straff ble han innestengt i Echeide for alltid. Solen kom tilbake og det ble dag igjen, småkrypene forsvant inn i sine hull og alt ble som før. Men fra da av truer Guayota inne fra vulkanene.

Beneharo fra Anaga

Menceyen som ikke orket ydmykelsen og trusselen om fangenskap, flyktet fra sorgen og smerten rundt i Anagas forrevne landskap med blikket urolig og fraværende, mens han inderlig ba Achaman om hjelp. Det fantes ikke håp i hans bønner for det var ikke lenger muligheter for guanchene å finne gjemmesteder nå som spanjolene dominerte hele øya. Slutten var nær, og denne tanken formørket hans tidligere så klare forstand. Han ropte igjen på gudene, men ingen svarte ham bortsett fra ekkoet som gjallet mellom fjellveggene når lyden av hans fortvilte stemme slo mot dem. Fra sin fjerne verden hørte han spanjolene som jaktet på ham. Han, kongen av Anaga, hadde i kampenes hete, tilføyd dem mange skader, men nå var han selv såret og måtte gjemme seg for å hente nye krefter.

Beneharo, bare en skygge av hva han engang hadde vært, skrek igjen på sine guder. Guanot!! Achamán!! Sammen med faren Serdeto hadde han sloss mot erobrerne og ble vill av raseri, da fem av de tapreste krigerne fra Anaga ble hengt i tårnet på festningen i Ananza selv om fredsavtaler var gjort med de spanske sjefer. Serdeto og Beneharo ødela derfor festningen og jaget okkupantene fra øya, og da han ble konge kjempet han videre mot dem og sammen med Bencomo var han med på seieren ved Acentejo og fortsatte å plage fienden når det var mulig.

Senere, etter ødeleggelsene i Agüere, så han det håpløse i motstanden og dette økte formørkelsen i hans sinn. I Anagas fjell, fra Taganana, Anambre og Chinobre hørtes hans fortvilte hallusinerte skrik, mens hans forfølgere nærmet seg, mens de ba ham overgi seg. Beneharo sto høyt oppe på en fjelltopp og så ut over sitt kongerike Anaga, stirret som om han kunne vinne det tilbake med øynene. Han skulle aldri bli sine fienders slave. Han så utover og tok avskjed med sitt land mens han nærmet seg stupet. Ropet på gudene fikk ikke svar, bare stillheten møtte kroppen som falt ned i avgrunnen.

Guanamenes spådom

Bencomo, den mektige kongen av Taoro, hadde befalt ham å tie, men han bekymret seg ikke. Det spilte ingen rolle om han døde, tiden ville fullføre hans spådommer om Tenerifes skjebne.

Som Tibiabin, Tamoante og oraklet Yone fra Hierro kjente Guanamene til tegnene som fortalte om fremtiden. Han visste at Gueton, Güímars arving snart ville bli fanget av Bencomo hvis fiendskap til Anaterve, kongen av Güímar var gammelt. Bencomo aksepterte ikke kjærligheten mellom sin datter Ramagua og Gueton og fiendskapet vokste. Med beskyldningen om at Guaton hadde stjålet dyreflokker fra Taoro, angrep Bencomo Guimar for å ta hevn, og tok ham til fange sammen med spåmannen. "Fugler med store hvite vinger vil dukke opp fra havet, fremmede spor i sanden på kysten, og jorden løsne fra fjellene når sporene når dit. Snart høres de grusomme lydene fra de langvarige og blodige kampene og når de stillner er guanchenes herredømme borte."

Slik svarte Guanamene da Bencomo spurte ham om fremtiden, men kongen ville ikke akseptere spådommen og dømte ham til døden for å få fremtidens stemme til å tie. Ikke lang tid etter seilte 15 galloner mot Anagas kyst, og med dem begynte blodet å flyte.

Den siste mencey

Da Pelinor, Adejes konge døde ble den unge Tuguaico utnevnt i hans sted, og med ham oppsto et nytt opprør mot okkupantene. Pelinor hadde sammen med andre konger, sluttet fred med erobrerne, men med hans sønn våknet motstanden til livet igjen.

Fernando de Lugo ble urolig da han hørte om den nye kongens ulydighet og sendte de gamle omvendte kongene til Adeje for å forhandle med ham.

Da disse kongene, nå kledd i europeiske klær, kom frem til avtalt møteplass, steg raseriet opp i Teguacos øyne og han sa. "Om jeg ikke visste at dere er kommet i vennlig hensikt hadde dere fått som fortjent. I Adeje godtar vi ikke slaveriet så vend tilbake til deres kristne herre og si at jeg ikke godtar hans fredstilbud fordi jeg vet at han bryter sine løfter og selger guanchene som slaver. Adxona, Abonas tidligere konge sa. "Pelinor sluttet fred i Taoro, du bryter hans løfte." Tuguaico svarte. "Jeg var ikke klar over det før, at i Adeje tenkte alle som jeg." Anaterve, engang konge i Güímar, avbrøt og sa " Det er sant at det ikke har blitt holdt noen Tagoror siden du ble konge". Acaimo, engang konge i Tacoronte tilføyde. Om du vil følge våre forfedres lover må du kalle inn til Tagoror slik at alle kan høre våre grunner før de bestemmer seg. Tuguaico tak frem en konkyllie og sendte lyden fra den ut over landskapet, og kort tid etter kom lyden fra andre konkyllier som svarte. Ikke lenge etter dukket de opp, de mest ansette i folket, adelsmennene og herdete krigere og samlet seg i steinsirkelen hvor Tagororen ble holdt, og Tuguaico la frem grunnen til sammenkallingen.

Tidligere konge av Daute, Romen, snakket først og sa med bedrøvet stemme. "Jeg måtte godta de kristnes fredforslag for å spare mitt folk for lidelser. Ingenting kunne stoppe de kristnes overlegne hær og mitt folk ville blitt ødelagt av krigens grusomheter. Vi kan ikke skru tiden tilbake og det er viktigere å tenke fremover enn bakover." En alvorlig og tung stillhet la seg over forsamlignen. Tuguaico ba Cirma, en av de eldste i Adeje om å svare og han sa. "Det er lett å forakte døden når den er så nær som min, men viktigere er velferden til vårt folk, og Romen har rett, denne motstanden kan ikke fortsette." Mot Tuguaicos mening bestemte Tagororen at Adeje skulle legge ned våpnene og overgi seg til erobrerne. Tuguaico som følte seg dypt krenket og knust over at ingen var villige til å forsvare øyas frihet, beveget seg mot sirkelens sentrum og tok frem en dolk han hadde tatt som trofe fra en fiende. Med den i hånden sa han med høy å klar stemme: "Aldri skal jeg bli slave" og satte dolken i brystet og falt til jorden som tok imot hans blod.

Los Tibicenas

De så ut som hunder, bare den svarte tette pelsen og deres størrelse kunne skille dem fra vanlig hunder på øya. De var mye høyere enn andre hunder og dukket opp uten å etterlate seg spor

og forsvant inn i de dypeste og mørkeste skyggene i barrancaene hvor de gjemte seg for solen og dagens lys. Alle andre dyr flyktet forskremt bort fra de barrancaene hvor los Tibicenas hadde slått seg ned, og om menneskene støtte på dem der så kom de tilbake som om de hadde vært i helvete, med blikket fullt av forferdelse og forstyrret for alltid. Når los Tibicenas streifet om i natten ble lufta fylt av deres uhyggelige ul og barrancaene ventet død og ødeleggelse. De var som ondskapen selv, en djvels drøm, som svarte flekker iblandet nattens mørke hvor bare deres skinnende huggtenner og lysende røde øyne kunne avsløre dem.

Mötet mellan Dácil och kapten Castillo

Dácil var dotter till Bencomo och Hanagua, härskare i Taoro. Två män stred om Dácil's kärlek. Bencomo hade i trettio år kämpat om Hanagua mot Beneharo och Acaimo, kungar över Anaga och Tacoronto. Eftersom han väl mindes dessa strider ville han inte utsätta Dácil för något liknande. Därför beslöt han sig för att skilja Dácil från hennes friare. Hon var dessutom för ung att gifta sig och kriget mot spanjorerna var viktigare än andra konflikter.

En dag befann sig Dácil vid en källa och hon längtade efter att bada i det klara vattnet. Hon bad då de guancher som på faderns befallning följde henne att dra sig tillbaka. Hon var just på väg att ta av sig sin skinnjacka då något fångade hennes uppmärksamhet.

Kapten Gonzalo García del Castillo var ute på ett rekognoceringsuppdrag och hade tagit sig fram till den plats där Dácil befann sig. Han närmade sig källan till häst och fick syn på henne. Dácil hade aldrig tidigare sett en häst och förundrades över denna märkliga uppenbarelse. ”Vad är detta för en jätte som hoppar fram på fyra ben och har en otroligt stor mage? Den övre delen ser ut som en människa men jätten har två ansikten. Nu delar han på sig och ena hälften blir bunden vid ett träd och den andra kommer hitåt. En människa!”, tänkte Dácil.

När kaptenen närmade sig gömde sig Dácil bakom några trädgrenar. Därifrån betraktade hon mannen som drack ur källan. Hon var alltför rädd för att kalla på guancherna. Dácil böjde sig fram mellan grenarna för att bättre se främlingen och märkte inte att hon speglades i källan. ”Kan jag se två spegelbilder?”, sade kapten Castillo och sprang fram mot trädet där Dácil stod gömd. Han drog fram henne och de kände båda att något underbart hände, samtidigt som de upplevde aningen av sorg och ångslan. De kände en värme stiga upp mellan dem och de förstod att det var kärlek.

Strax därefter återkom guancherna och när de fick syn på kapten Castillo, tog de honom till fånga och förde honom till Bencomo. Dácil vädjade till sin far att han skulle frige fången och hon lyckades övertala fadern. Det skulle komma fler tillfällen då kungadottern räddade den spanske kaptenen. I striden om ”Las Peñuelas”-passet tillfångatogs kapten Castillo av kungen av Tegueste som lät överlämna honom till Bencomo. Dácil bönföll på nytt sin far att skona spanjoren, som hon älskade.

”Jag har makt”, sade Bencomo, ”men jag behöver inte visa den mot en ensam fånge. Släpp honom fri! Om han sedan låter sina styrkor anfalla mig, ja, då ska jag visa min makt.” Och än en gång räddades kapten Castillo till Dácil's stora glädje och lycka.

Dagen kom då Dácil och kaptenen firade bröllop. Hennes forna beundrare hade givit upp kampen om hennes kärlek. De förstod att hon alltsedan hon såg främlingen vid källan tillhörde honom till kropp och själ.

Guanamenes spådom

Bencomo, den mektige kongen av Taoro, hadde befalt ham å tie, men han bekymret seg ikke. Det spilte ingen rolle om han døde, tiden ville fullføre hans spådommer om Tenerifes skjebne. Som Tibiabin, Tamoante og oraklet Yone fra Hierro kjente Guanamene til tegnene som fortalte om fremtiden. Han visste at Gueton, Guimars arving snart ville bli fanget av Bencomo hvis fiendskap til Anaterve, kongen av Guimar var gammelt. Bencomo aksepterte ikke kjærligheten mellom sin datter Ramagua og Gueton og fiendskapet vokste. Med beskyldningen om at Guaton hadde stjålet dyreflokker fra Taoro, angrep Bencomo Guimar for å ta hevn, og tok ham til fange sammen med spåmannen. "Fugler med store hvite vinger vil dukke opp fra havet, fremmede spor i sanden på kysten, og jorden løsne fra fjellene når sporene når dit. Snart høres de grusomme lydene fra de langvarige og blodige kampene og når de stillner er guanchenes herredømme borte." Slik svarte Guanamene da Bencomo spurte ham om fremtiden, men kongen ville ikke akseptere spådommen og dømte ham til døden for å få fremtidens stemme til å tie. Ikke lang tid etter seilte 15 galloner mot Anagas kyst, og med dem begynte blodet å flyte.

Den siste mencey

Da Pelinor, Adejes konge døde ble den unge Tuguaico utnevnt i hans sted, og med ham oppsto et nytt opprør mot okkupantene. Pelinor hadde sammen med andre konger, sluttet fred med erobrerne, men med hans sønn våknet motstanden til livet igjen. Fernando de Lugo ble urolig da han hørte om den nye kongens ulydighet og sendte de gamle omvendte kongene til Adeje for å forhandle med ham. Da disse kongene, nå kledd i europeiske klær, kom frem til avtalt møteplass, steg raseriet opp i Teguacos øyne og han sa. "Om jeg ikke visste at dere er kommet i vennlig hensikt hadde dere fått som fortjent. I Adeje godtar vi ikke slaveriet så vend tilbake til deres kristne herre og si at jeg ikke godtar hans fredstilbud fordi jeg vet at han bryter sine løfter og selger guanchene som slaver.

Adxona, Abonas tidligere konge sa. "Pelinor sluttet fred i Taoro, du bryter hans løfte." Tuguaico svarte. "Jeg var ikke klar over det før, at i Adeje tenkte alle som jeg." Anaterve, engang konge i Guimar, avbrøt og sa "Det er sant at det ikke har blitt holdt noen Tagoror siden du ble konge". Acaimo, engang konge i Tacoronte tilføyde. Om du vil følge våre forfedres lover må du kalle inn til Tagoror slik at alle kan høre våre grunner før de bestemmer seg. Tuguaico tak frem en konkyllie og sendte lyden fra den ut over landskapet, og kort tid etter kom lyden fra andre konkyllier som svarte. Ikke lenge etter dukket de opp, de mest ansette i folket, adelsmennene og herdede krigere og samlet seg i steinsirkelen hvor Tagororen ble holdt, og Tuguaico la frem grunnen til sammenkallingen.

Tidligere konge av Daute, Romen, snakket først og sa med bedrøvet stemme. "Jeg måtte godta de kristnes fredforslag for å spare mitt folk for lidelser. Ingenting kunne stoppe de kristnes overlegne hær og mitt folk ville blitt ødelagt av krigens grusomheter. Vi kan ikke skru tiden tilbake og det er viktigere å tenke fremover enn bakover." En alvorlig og tung stillhet la seg over forsamlignen. Tuguaico ba Cirma, en av de eldste i Adeje om å svare og han sa. "Det er lett å forakte døden når den er så nær som min, men viktigere er velferden til vårt folk, og Romen har rett, denne motstanden kan ikke fortsette." Mot Tuguaicos mening bestemte Tagororen at Adeje skulle legge ned våpnene og overgi seg til erobrerne.

Tuguaico som følte seg dypt krenket og knust over at ingen var villige til å forsvare øyas frihet, beveget seg mot sirkelens sentrum og tok frem en dolk han hadde tatt som trofe` fra en fiende. Med den i hånden sa han med høy å klar stemme: "Aldri skal jeg bli slave" og satte dolken i brystet og falt til jorden som tok imot hans blod.

Los Tibicenas

De så ut som hunder, bare den svarte tette pelsen og deres størrelse kunne skille dem fra vanlig hunder på øya. De var mye høyere enn andre hunder og dukket opp uten å etterlate seg spor og forsvant inn i de dypeste og mørkeste skyggene i barrancaene hvor de gjemte seg for solen og dagens lys. Alle andre dyr flyktet forskremt bort fra de barrancaene hvor los Tibicenas hadde slått seg ned, og om menneskene støtte på dem der så kom de tilbake som om de hadde vært i helvete, med blikket fullt av forferdelse og forstyrret for alltid. Når los Tibicenas streifet om i natten ble lufta fylt av deres uhyggelige ul og barrancaene ventet død og ødeleggelse. De var som ondskapen selv, en djavels drøm, som svarte flekker iblandet nattens mørke hvor bare deres skinnende hugtenger og lysende røde øyne kunne avsløre dem.

Barndop

Å helle vann over hodene på små barn var en praksis som var vanlig lenge før den kristne barndåp ble kjent. Når et barn ble født hos guanchene her på øya, ble oppgaven å helle vann over hodet på den nyfødte tildelt en av kvinnene som var tilstede under fødselen. Vannet som rant over barnets hode fikk det til å skvette til, et lite sjokk som vekket det opp til livet.

Det fantes også en skikk hos flere folkeslag som ga barna en slags smokk, laget av bregnerøtter og smør, blandet til en deig. På denne måten skulle de små få en enkel smak av jordens frukter.

Kanariska äktenskap

Antingen en kvinne var jungfru, änka eller forskjuten av en man, skulle den man som förälskade sig i henne anhålla om hennes hand hos föräldrarna. Om föräldrarna och kvinnan själv samtyckte, kunde paret ingå äktenskap.

Lika lätt som det var att ingå äktenskap, kunde äktenskapet upplösas. Det räckte med att den ena parten uttryckte en önskan om att skilja sig för att båda skulle vara fria och ha rätt att gifta om sig, om de så ville.

Att bli förskjuten eller att ha haft olika förbindelser utanför äktenskapet gav inte upphov till hat och skam. Den enda följden av ett sådant leverne var att de barn som fötts inom äktenskapet skulle anses som illegitima.

På ön El Hierro skulle två villkor uppfyllas när en man och en kvinna ville gifta sig: dels att mannen älskade sin fästmö, dels att han kunde ge sina blivande svärföräldrar en gåva i form av boskap. Det enda äktenskapshindret som fanns för öns manliga invånare var att de inte fick gifta sig med sin mor eller syster. Det hände dock att härskare på ön satte sig över detta förbud.

På ön La Gomera visades en gäst artighet genom att värden erbjöd honom sin hustru. Till följd av denna sed kom en avliden mans syskon att ärva honom före hans barn.

På Lanzarote kunde ärbara kvinnor ha tre makar. För att det äktenskapliga livet skulle bli rättvist upprättades en turordning. I en månad ägde en av de tre äkta männen hustrun, därefter tjänstgjorde denne som hennes tjänare under två månader.

På Gran Canaria hölls en ungmö instängd i trettio dagar före bröllopet. Under denna tid försågs hon rikligen med mjölk, *gofio*, kött och andra näringsrika rätter. Det gällde för henne att inte komma alltför mager till bröllopet. En blivande brudgrum kunde förskjuta sin brud om han ansåg henne för spinkig, eftersom man trodde att magra kvinnor inte kunde föda starka barn. När ett bröllop ägde rum skulle någon av styresmännen i byn hedra festen med sin närvaro och enligt lagen ägde denne rätt att vara den förste att njuta av bruden.

Balsameringar

Liksom i Egypten fanns det hos guancherna två grupper, vilka hade i uppgift att preparera lik och balsamera dem. När en människa hade dött skulle kroppen tömmas på inälvor och hjärnan tas ut. Den kategori som utförde detta arbete var illa sedd och levde isolerad. Efter avslutat uppdrag drog sig denna grupp snabbt tillbaka för att inte bli utsatt för stenkastning. Den andra kategorin, som behärskade balsamerings- och mumifieringskonsten, var däremot väl ansedd.

Efter tömningen tvättades liket två gånger om dagen med kallt vatten blandat med salt. Det var särskilt viktigt att fukta ögon, öron, fingrar och tår. Därefter smordes liket med en blandning av pulvriserad ljung, kåda, krossad bark, getfett och aromatiska örter. I femton dagar utsattes det sedan för solbestrålning. Under denna tid besökte de anhöriga den döde och utförde sorgeceremonier.

När liket blivit ordentligt uttorkat, sveptes det i garvade eller obehandlade får- och getskinn, alltefter rang, varefter det märktes för att vid behov kunna identifieras. Kroppen fördes sedan till en svåråtkomlig grotta, som fungerade som gravkammare. De balsamerade kropparna efter kungar och andra betydande personer lades i kistor av ene eller *tea*. Kistorna placerades med huvudändan mot väggen så att fotändan var riktad mot grottans mitt. Övriga döda placerades symmetriskt på ställningar konstruerade av hårda träslag. Där förvarades de och hindrades från förruttnelse.

Tolkningar till svenska: *Inga-Greta Löfvander-Olárs och Torkel Nöjd*

Tolkningar till norska: *Trudi Lange*

Februari 2008